

„Somas sar diliňi savorestar, so pregejlom“¹

Anglo tranda berš keravas buti andre špitaľa, miri buti sas te khoskerel o phuva. Ke mande thode te pratinel mek jekha romňora, vičinelas pes Manda. Mange sas čudno, soske la hin ajso nakh. Pre jekh sera la sas e chevori sar amen savoren, ale pre aver sera la sas odi chev andro nakh igen bari. A mange sas igen čudno, bo kajso nakh mek nigda na dikhľom, kajča sas mange phujes te phučel latar, soske la hin kajso nakh, či avke uliľa, abo či la na danderďa o rikono, sar sas cikňi. Oj achaliľa, hoj pal late furt dikhav. Kamavas imar latar te phučel, ale oj korkori mange phenda: „Sar džaha pro dilos, ta tuke savoro phenava.“

Paš o dilos mange chudľa te vakerel agorestar. Lakero rom pes vičinlas Lojzas. Kada Lojzas sas baro bitangos čhavo imar ciknevarbatar. Ňiko peske leha naši poradzinlas, ča leskero dad: daralas lestar sar jagatar.

O dad sas tiš ajso beng, rado pijelas andre karčma, maťolas u palis pes chudelas andre chockaste te marel. Khere palis avelas melalo the čupo rat. E Haňa, leskri romňi, avke imar cerpinlas, odkanastar pes thoda leha te dživel. Sas la lestar pandž čhave. Sako berš ločholas u savore čhave la sas muršora. Sar barile avri, ile romňijen u gele te bešel dur andro aver foros, ladžanas pes igen vaš o dad, kaj lenge kerlas bari ladž. Ča but sajinenas la dajora. Varekana o nekphureder, o Belas, the o terneder, o Ďulas, avenas počoral te dikhel la da, ale ča kana na sas khere o dad. Na kamenas le dades te dikhel pro jakha. Mindig lenge avelas andro šero, sar len marlas le sirimoha, kana on sas ciknore. Te pes vaš o čhave zaačholas e daj, ta la da o dad chudelas meňatar a pekelaš laha andre fala. Kecivar rovenas pal e daj, te dikhenas, hoj lake čulal andal o šero o rat.

„Mamo, vaš oda amen avas pal tute, kaj aves te bešel ke ma, abo ko Ďulas. Či bešeha ke mande, či ko Ďulas, oda jekh. Mamo, ča ma cerpin imar, te na mušines.“

„Mre čhave, san igen lače, ale džanen, kaj mek khere hin o nekterneder tumaro phral, o Lojzičkus, a tumaro dad akana imar nane ajso plano, čak leske nane sabatno te pijel. Sar pijel, ta diliňalol avri. A koda, so kerel? Hm,“ ĭiginda šukes, „som imar tel ajci berš, so leha dživav, sikhadi.“

„Mamo, mamo! Na des tuke te phenel, ča o Lojzičkus tute andro šero, sem jov hino pitno sar o dad. Jov kana lela romňa, ta koda laha kerla, so tuha kerlas amaro dad. Mek ča cikno hino u imar o Roma pal leste vakeren, savo nane lačo.

1 Jak citovat: Ferková, I. (2025). „Somas sar diliňi savorestar, so pregejlom“/ „Z toho všeho, čím jsem si prošla, ocitla jsem se na pokraji svých sil“. *Romano džaniben*, 32(2): 104–115. DOI: <https://doi.org/10.66576/7yhv8c93>

„Z toho všeho, čím jsem si prošla, byla jsem úplně zničená“

Před třiceti lety jsem pracovala v nemocnici, vytírala jsem tam podlahy. Dostala jsem k sobě ještě kolegyni, jmenovala se Manda. Zarazilo mě, že měla takový divný nos. Na jedné straně měla nosní díрку normální, ale druhou nosní díрку měla strašně velkou. Přišlo mi to divné, protože takovýhle nos jsem ještě nikdy neviděla, jenže zároveň se mi přičilo se jí rovnou ptát, proč má nos tak zvláštní, jestli se tak třeba už nenarodila, nebo jestli jí třeba jako malou nepokousal pes. Sama se však dovtipila, všimla si, že po ní stále pokukuju. Už už ze mne málem otázka vylétla, když mi sama od sebe říká: „Až půjdeme na oběd, všechno ti řeknu.“

U oběda mi začala vše od začátku vyprávět. Její muž se jmenoval Lojza. Tenhle Lojza byl od malička – už jako kluk – strašný převít. Nikdo si s ním nevěděl rady, jen jeho táta: toho se bál jako čert kříže.

Ten táta byl taky takový násilník, rád si popil v hospodě, zpil se a pak se pouštěl do rvačky s kdekým. Domů se pak vracel špinavý a celý od krve. Jeho žena Haňa si od té doby, co s ním začala žít, opravdu hodně vytrpěla. Měla s ním pět dětí. Rodily se jí jedno za druhým, každý rok jedno, a všechno to byli kluci. Jak rostli, postupně se jeden za druhým oženili a stěhovali se co nejdál, do jiného města, protože se za svého tátu strašně styděli a v jeho blízkosti se cítili děsně trapně. Přitom ale s lítostí mysleli na mamku. Občas za ní ten nejstarší, Bela, a s ním o trochu mladší, Ďula, tajně přijeli, ale to jenom tehdy, když táta nebyl doma. Tátu už nechtěli nikdy vidět. Vždycky si vzpomněli, jak je mlátil řemenem, když byli ještě malí. A když se jich mamka tehdy zastávala, chytil ji táta pod krkem a tloukl s ní o zeď. Kolikrát pak pro mamku plakali, když viděli, jak jí teče z hlavy krev.

„Mami, přijeli jsme za tebou, aby ses odstěhovala, buď ke mně, nebo k Ďulovi. Je jedno, jestli budeš bydlet u Ďuly nebo u mne. Hlavně se už, prosím Tě, nenech týrat, když nemusíš.“

„Kluci moji, jste moc hodní, ale víte, že je doma ještě váš nejmladší bratr, Lojzík, a s vaším tátou už to není tak zlé, jen se prostě nesmí napít. Jakmile se napije, neví, co dělá. A to, jak se chová? Hm,“ naprázdno polkla, „na to už jsem si za ty roky, co s ním žiju, zvykla.“

„Mami, mami! Ty si nedáš říct, myslíš jen na Lojzíčka, ale ten je úplně stejnej jako táta. Je sice ještě malej, ale už teď se o něm mezi Romy vykládá, že je

Mek te bi pijelas, sar leskero dad, ta bi elas buter mardo niŝ čalo. Darav, hoj les aňi ko slugadŝa na lena, bo sigeder les phandena andre bertena.“

„Ma aven ajse pro phral, jov cerpinda sar koda rikono. Kodi cholĭ the e dukh sa andre leste barol. Tumen, sar geľan avri e ŝkola, ta takoj peske arakhľan buća. Keci berŝ tumenge sas? Tuke, Bela, deŝuefta a le Ďulaske deŝuŝov. U so kerde kole tumare duj terneder phrala? Aňi na dŝanav, kaj denaŝle. A dikhen?! Save hine?! Mek ľiloro dŝi akana na pisinde. Na dŝanav, so hin lenca, na dŝanav niĉ pal lende, aňi kaj hine. Tumaro dad hino nasvalo, naŝti les omukav. Akana the darav pal o Lojzas, te na len les andro ustavos, bo avľa mange ľil, hoj na phirel andre ŝkola.“

„So phenav, nane man čačo?“ ĉhinel pes o Belas pal o čekat. „So lestar tu ŝaj uŝares? Kajse bengestar? No, mammo, amen polokes dŝaha. Ŝunav, kaj avel o dad khere,“ leskero chasaviben ŝundolas imar tel e blaka. „Na kamas amen pes leha te zdŝal.“

„Belka, mek leske na odmuľal?“

„Na, mammo,“ ĉumidla la dajora u geľa avri andal o kher.

Kada nekterneder ĉhavo, o Lojzas, barolas ĉa andro mariben – denaŝkerlas raćaaha avri u avelas khere, kana o dad imar sovlas. Naŝti dikhelas, kana o dad sas mato a marlas la da. Mindik peske phenlas: „Ĉa mi baruvav avri, savoro tuke visarava! Palis dikhaha, ko cerpinla.“

Le Lojzaske mek kampelas ĉa duj ĉhon te phirel andre ŝkola, aľe ov andre ŝkola na, pal o parki, the pal o kvari. Savorenge ĉa pre cholĭ kerlas. Pijelas o cigarekľi u te les na sas, chudelas ĉi romane ĉhaven ĉi gadŝikanen, mangelas lendar cigarekľi abo love. U sar les na denas, ta len marlas. Kerlas ĉa oda, so jov kamelas.

Aŝ jekhvar raťi les andro parkos chudle o ŝingune – miŝtes dŝanenas, ko jov hino, ta takoj les ľigende andro ustavos. Nekbengedere ĉhaven thovnas andro nekgoreder ustavos, so sas andro foros Kraliki, ta andre ada ustavos zdĭvisalĭľa mek buter. Pal o trin berŝ les andal o ustavos premukle khere. Avľas kije daj sar baro murŝ, so na daralas ľnikastar. Kecivar varekana o Lojzas vakerlas la Mandake, sar les mukle andal o ustavos, ta andal o ŝero leske sas ĉa koda, so jov kerla, ĉi pre leste o dad thovla o vast. „Ta leske phagerav o vasta!“ phenelas peske pro drom.

Phundraĉa o vudar u dikhel le dades te beŝel paŝ o skamind, sar chal. O vast leske izdral a buter rozĉhivel e zumin pre peste niŝ andro muj.

„Mammo!“ obchudľa la da a ĉumidla la, „so pes leha aĉhĭľa?“

„Ta oka berŝ chudľa poraŝka andro ŝero a mek leske demaĉa andro jepaŝ teŝtos, the andre goĉi les marĉa. Ta dikh pre leste, savo hino akana lazaris.“

to pěkněj sígr. A kdyby měl k tomu ještě chlastat jako táta, to už by s ním vůbec nešlo. Bojím se, že ho ani na vojnu nevezmou, protože ho ještě dřív zavrou.“

„Nebudte na svýho bráchu takoví, však von si taky vytrpěl svoje. Ten vztek a ta bolest v něm prostě ještě kvasí. Vy, když jste vyšli školu, hned jste si našli práci. Kolik vám to jen bylo? Tobě, Belo, sedmnáct a Ďulovi jen šestnáct. A jak se zachovali vaši dva mladší bráčové? Ani nevím, kam se poděli. A vidíte to?! Jaký voni sou?! Doteďka ani jedna zpráva. Nevím, co je s nimi, vůbec nic o nich nevím, ani kde je jim konec. No, a váš táta na tom teďka není zrovna dobře se zdravím, no, nemůžu ho nechat. No, a teď se musím bát i o Lojzu, aby mi ho tak vzali do ústavu! Přišel mi dopis a že prej chodí za školu.“

„No, co jsem teď říkal? Nemám pravdu?“ plácl se Bela do čela. „Co jen vod něj můžeš čekat? Vod takovýho lumpa. No, mami, my už pomalu půjdeme. Přijde mi, že se vrací otec.“ Pod oknem se ozvalo jeho zakašlání. „Nechcem ho tady potkat.“

„Belko, tos mu pořád ještě nevodpustil?“

„Ne, mami,“ políbil maminku a vyšel ven z domu.

Tenhle nejmladší syn, Lojza, vyrůstal s násilím okolo sebe – navečer utíkal ven a vracel se domů, když už táta spal. Nemohl se jen tak dívat, jak opilý táta bije mamku. Vždycky si říkal: „Jen počkej, až vyrostu, všechno ti to vrátím! Pak uvidíme, kdo bude trpět.“

Lojzovi zbývaly už jen dva měsíce, aby vychodil školu, jenže místo chození do školy se raději toulal po parcích a kradl, kde se naskytla příležitost. Kouřil cigára, a když mu došly, somroval buď cigára, nebo peníze od děcek – romských i neromských, a pokud neuspěl, zmlátil je. Dělal si prostě, co se mu zachtělo.

A jednou večer ho v parku chytli fízlové – moc dobře věděli, co je zač, a tak ho hned lifrovali do ústavu. Ty největší darebáci se dostávali do toho nejtvrďšího ústavu, co býval v Králíkách, no, a právě v tomhle ústavu zdivočel ještě víc. Po třech letech ho z ústavu propustili domů. Vracel se domů k mámě jako velký chlap, který se nikoho nebojí. Kolikrát pak Lojza Mandě vykládal, že když ho pustili z ústavu, tak si stále jen představoval, co udělá, jestli na něj táta vztáhne ruku. „Tak to mu ty ruce přerazím!“ říkal si po cestě.

Otevřel dveře a vidí tátu, jak sedí u stolu a jí. Ruka se ale tátovi třese a víc se tou polívkou polije, než co jí dostane do pusy.

„Mami!“ obejmul matku a políbil ji, „co se to s ním stalo?“

„No, vloni měl mrtvici a při tom mu ochrnula půlka těla. I mozek mu to postihlo. No, podívej se na něj, jaký je teď lazar.“

„Jááj, mamó, te džanehas, so mange sas cala trin berš andro šero! Ča oda, sar avava khere u so me leske kerava the sar me les domurdarava.“

„No, ta kadej hino, murdar les,“ phendá pocichi e daj.

„Ta sar akana? Sem dikh! Poravel pre mande o jakha, aľe aňi na džanel, ko som,“ o Lojzas geľa ko dad u obchudľa les a ńisostar ńiĉ leske pernas o apsa pal o ĉhama le dadeske pro šero.

Le Lojzaske pes paĉisalolas e Manda imar ĉirlastar u akana pes latar kerďa igen šukar ĉhaj. Sakoneske pes paĉisalolas, aľe oj na kamelas ńikas, igen peske kidelas avri. Jekhvar pre zabava calo rat khelelas ĉa le Lojzaha. Diĉholas pre late, hoj lake hin pre dzeka. The pal e zabava la o Lojzas na ligendá ke late khere, aľe andá la ke peste andro kher. E Manda sas ĉino primatori, ta leha džalas. Calí rat pen kamenas u e Manda šunelas andro jilo, hoj le Lojzas imar kamel. Tosara, sar joj ušćila, kamľa poĉoral te džal avri andal o kher, kajĉa o Lojzas la imar na mukľa. Pejľas pro khoĉa u chudľa avke te rovel. Rovibnaha lake phenelas:

„Mando, kerava savoro, so ĉa kameha. Te kames akana, takoj tuha džav ko tumare a mangava tut romňake. Me imar bi tiro našći avav. Šaj dživas paš miri daj. Dikhes, hoj e daj le dadeha bešen tele a amen šaj aĉhas adaj upre.“ Akor andro eftavardešte berša na sas ĉa avkes te chudel kher, ta sas rado, hoj len ela bešiben paš e daj.

O Lojzas latar palis phuĉlas: „Kames manca te aĉhol?“ u joj kerďas le šereha, hoj ha, u ĉumidľa les. Avka oda sas u agorestar pes igen but kamenas u o Lojzas sas ke Manda igen laĉo. Jekh bijal avreste na džalas ńikhaj. Pal o berš e Manda andá pro svetos duje ĉhavoren, ĉhajora the muršores. Akana sas la Manda but buti te kerel pašal o ĉhave a pro Lojzas la imar na sas idejos. Raći sa dotrapimem phandelas o jakha u imar zasovlas. Kajĉa o Lojzas kamelas pes laha te kamavel raći sako dives. A sar e Manda na kamelas, ta imar la ĉhinlas pal o muj.

Mindik lake phenlas: „Man na kames, so? Aľe avre muršenca bi pes bule dehas!“ andre choľi la marlas. Rovibnaha na sovlas a gondolinelas pal oda, sar o dad lake muľas u o phrala lake phenenas mištes pre goďi, kaj peske lestar te bešel tele, bo ov ciknovarbastar has beng ĉhavo, nalaĉo. Phuĉelas korkori pestar, sar bi oda elas, te bi lakro dad mek dživlas.

Jekhvar tosara e Manda peske phendá: „Imar dost! Me imar na birinav u na kamav imar lestar te cerpinel kada.“ Iľas le ĉhaven u denašľas ke peskri daj.

„So tuke phenavas?“ viĉinlas pre late lakri daj, „andre ajsi fajta tut diňal! Sako adaj džanel, so jon hine za fameľija! Na dehas tuke te phenel! The o phrala tuke phende: Ma ker kada! Ma dža pal leste!“

Maj raći o Lojzas avelas pal late u rovelas, kaj te avel khere, hoj imar na kerla ńiĉ. Lelas vera pro ĉhave, pre peskeri daj, hoj aňi baloro pro šero lake na

„Jááj, mami, kdybys věděla, na co jsem celý ty tři roky myslel! Jenom na to, jak přijdu domů a jak si to s ním vyřídím a že ho třeba i ubiju.“

„No, tak tady ho máš, tak si ho zabij,“ řekla potichu máma.

„A jak jako? Dyť se na něj podívej! Cíví na mě a ani neví, kdo jsem,“ Lojza došel k tátovi, obejmul ho a z ničeho nic mu slzy stékaly po tvářích až na tátovu hlavu.

Lojzovi se Manda líbila už z dřívějšíka a teď z ní byla velice krásná dívka. Líbila se každému, jenže ona nikoho nechtěla, nedokázala si vybrat. Na jedné zábavě tančila celou noc s Lojzou. Bylo na ní znát, že je jí s ním celkem příjemně. No, a po zábavě ji Lojza neodvedl k jejich domu, ale odvedl si ji k sobě domů. Manda byla trochu přio opilá, a tak s ním šla. Milovali se celou noc a Manda cítila, že se zamilovala. Ráno, když se probudila, chtěla potají odejít z bytu, ale Lojza ji už nepustil. Padl na kolena a dal se do pláče. Vzlykal a přitom jí sliboval:

„Mando, udělám všechno, co jen budeš chtít. Když teď řekneš, hned s tebou půjdu k vašim a požádám je o tvou ruku. Já už bez tebe bejt nemůžu. Můžem bydlet u mý mámy. Vidíš, že mamka s tátou bydlej dole a my můžem bydlet tady nahoře.“ Tehdy v sedmdesátých letech nebylo možné sehnat samostatné bydlení, a tak byli rádi, že mohou bydlet u mamky.

Lojza se jí pak zeptal: „Chceš se mnou zůstat?“ a ona jen mlčky přikývla a políbila ho. A tak to bylo a zpočátku se měli opravdu rádi a Lojza se k Mandě choval moc pěkně. Jeden bez druhého nešel nikam. Po roce přivedla Manda na svět dvojčátka, chlapečka a holčičku. Teď ovšem měla Manda opravdu hodně práce okolo dětí a na Lojzu už jí nezbýval čas. Sotva se večer natáhla na postel, okamžitě se ze samé únavy propadla do hlubokého spánku. Jenže Lojza se s ní chtěl každý večer milovat. A když Manda nechtěla, hned ji začal fackovat.

Vždycky jí k tomu říkal: „Mně nechceš dát, co? Ale s jinýma chlapama by ses klidně vychrápala!“ a ze samého vzteku ji ještě mlátil. Samým pláčem nemohla spát a myslela na to, proč jen její táta musel umřít tak brzy a jak jí bratři dobře radili, ať dá od Lojzy ruce pryč, že už odmalička byl násilník a prevít. Sama sebe se ptala, jaké by to asi bylo, kdyby ještě žil její táta.

Jednou ráno si Manda řekla: „A už dost! Já už nemůžu, tohle už mu nedokážu trpět.“ Vzala děti a utekla ke své mámě.

„Co jsem ti říkala?“ křičela na ni její máma, „odejít do takovéhle famílie! Tady každej moc dobře ví, co je to za rodinu! A ty sis nedala říct! I bráchové ti říkali: ‚Nedělej to! Nechoď za ním!‘“

Ještě ten den navečer za ní přišel Lojza a s pláčem ji prosil, ať se vrátí domů, že už jí nebude ubližovat. Přísahal na děti, na svou mamku, že jí nezkříví ani vlásek

činla. So kamla te kerel e Manda, paťalas leske. A tiš imar pre peste šunelas, kaj hiñi pale phari. A pre Karačoña ločhila pale duje čavoren, soduje muršoren. O Roma savore vakernas, kaj o Lojzas hino graj a džanel te kerel duje čhaven jekhvareste. Ńisostar nič sas la Manda štar čhavore. Baripnaha pes o Lojzas ašarlas andre karčma:

„Ńiko na džanel te kerel štare čhaven andro jekh berš, ča me.“

„Sar štar čhave?“ čudalñlas pes o Jožus.

„Tu dilino, perša duj čhave ulile andro januaris a kala duj andro decembris, andro jekh berš,“ la asabnaha les čhinda pherdo pohariha pal o šero. Takoj o Rom peľa pre phuv a andal o šero leske fest čulalas o rat. Maj o karčmarošis vičinda la sañitka the le phandlen. O phandle thode le Lojzaske pro vasta o trasta a ile les andre vazba. O Jožus predžidila a o Lojzas chudla podminka. Likerlas pes o Lojzas čino mištes, ale ča paru čhonora.

Andro majos pes e Manda dodžanla, kaj hiñi pale phari. Jekhvar raťi leske phenel:

„Šun Lojzo, pale ačhilom phari. Hin amen štar čhave a akana ela pandžto. A me na kamav buter čhaven! Šunes man? Man imar hin dosta kale štar. Tu mange Ńisoha na šigitines, pre savoreste som korkori, na kamav buter čhave.“

Añi na dophenda a lakro šero džalas sera seratar.

„Tu ločhoha savore mire čhaven a na parančoľineha mange!“ čhida la pre phuv a našilu laha sohlas. E Manda rovelas, ale na sas lake nič platno. Mišlinlas, so kerla: „Khere štare čhavenca našťi džav. Kaj džava? A mek užarav pale! Jaj, ča te na en pale duj. Te del het našťi, bo man murdarla.“ Rovelas u dikhelas pro čhavore, sar soven.

Sakovar raťi daraha užarlas, kaj sar avela khere lakro rom, ta pale, hjaba phenla na, th'avke laha zorales sovla. Našťi pre leste dikhelas, avka lake pes zdžungľila, kaj andre choli oj korkori leske vareso kerdžahas vaj les murdardahas. Kajča daralas lestar, bo o Lojzas paš peste hordinlas e čhuri.

Sas bari zabava a savore Roma pes kidenas te džal.

The o Lojzas phenel la Mandake: „Dža, vičin mira da, mi avel upre te merkinel pro čhave. Džas tiš te khelel.“

E daj avel upre u izdrane hangoha le Lojzaske phenel: „Ma dža ñikhaj, mro čo,“ u phenlas leske pre godi: „Džanes mištes, kaj pes pre tute richtinen le Jožiskere phrala. A tu mištes džanes vaš soske! Ča užaren, sar pes sikhaveha.“

„Ma dara, mamo, me na darav lendar. Tu ča merkin pro čhave a tu, Mando, uri tut šukares u džas te khelel.“

E Manda džanelas, hoj pes odej vareso ačhola, ale phenda peske, kaj džala. Daralas vareso te phenel, ta pes urđa u džalas. Avle odej a savore Roma pre lende dikhenas. Varesave bondarnas le šerenca, imar užarnas, ko peršo pes chudela te marel. Sar o murša zamaťile, kerde le Jožiskre phrala baro mariben. Chuťile pro Lojzas u chudle pen te marel savore murša maškar pende sar rikone, añi na

na hlavě. Co mohla Manda dělat, zase mu uvěřila. A taky na sobě pozorovala, že je zase těhotná. O Vánocích porodila opět dvojčátka, tentokrát oba chlapečky. Romové vedli řeči, že je Lojza pořádněj hřebec a umí udělat dvě děti najednou. Z ničeho nic měla Manda čtyři děti. Lojza se v hospodě pyšnil:

„Nikdo neumí udělat čtyři děti v jednom roce, jen já.“

„Jak čtyři děti?“ divil se Joža.

„Ty tupče, první dvě děti se narodily v lednu a ty další dvě v prosinci, v tom stejném roce,“ a se smíchem ho majzl plnou sklenicí po hlavě. Chudák Rom, hned padl na zem a z hlavy mu prýštila spousta krve. Nato hospodský okamžitě volal sanitku, ale taky esenbáky. Příslušníci VB Lojzu spoutali a vzali do vazby. Joža přežil a Lojza vyfasoval podmínku. Nějakou dobu pak sekal Lojza latinu, ale jen pár měsíců.

V květnu se Manda dozvěděla, že je zase těhotná, a tak mu jednou večer povídá:

„Hele, Lojzo, zase jsem v tom. Máme už čtyři děti a teď má přijít páté. Jenže já už víc dětí nechci! Posloucháš mě? Mně už ty čtyři děti stačí. Ty mi s ničím nepomůžeš, na všechno jsem sama. Víc dětí už prostě nezvládnou.“

Ještě ani nedomluvila a už jí hlava lítala ze strany na stranu.

„Ty porodíš všechny děti, co budu chtít, a nebudeš mi odmítat!“ povalil ji na zem a znásilnil ji. Manda propukla v pláč, ale nebylo jí to nic platné. Přemýšlela, co si počne: „Jít domů se čtyřmi dětmi nemohu. Kam se poděju? A ještě čekám další! Jen ať to zase nejsou dvojčata. Dát je pryč, to by mě zabil.“ Plakala a při tom se s láskou dívala na děti, jak spí.

Každý večer se bála chvíle, kdy její muž dorazí domů a zase si bude vynucovat sex, i když se mu bude bránit. Nemohla ho už ani vidět, zhnusil se jí natolik, že by mu sama mohla něco udělat a třeba ho i zabít. Jenže na to si netroufala, protože Lojza měl u sebe vždycky nůž.

Byla velká zábava a všichni Romové se na ni chystali.

I Lojza říká Mandě: „Běž zavolat mou mamku, ať nám pohlídá děti. Taky si půjdem zatančit.“

Mamka přichází nahoru a hlasem plným úzkosti Lojzovi povídá: „Nechod nikam, chlapče,“ a přemlouvá ho, „víš dobře, že se na tě chystaj Jožihoví bráchové. A ty moc dobře víš, proč! Čekaj jenom, až se ukážeš.“

„Žádný strach, máti, těch se neleknu. Ty jen pohlídáš děti a ty, Mando, obleč se, ale pěkně, de se tančit.“

Manda tušila, že se tam něco stane, ale řekla si, že půjde. Bála se odporovat, a tak se oblékla a šla. Jakmile tam dorazili, všichni Romové je sledovali. Někteří nesouhlasně vrtěli hlavami a v duchu přemýšleli, kdo se první začne prát. Jen co si chlapi popili, vyvolali Jožkovi bratři velkou rvačku. Napřed skočili na Lojzu, ale pak se začali rvát všichni chlapi mezi sebou jako psi, ani pořádně nevěděli kvůli

džanenas vaš soske. Le Jožiskre phrala činde le Lojzas le stolkoha, phagle leske o vast a o stolkos pes rozpejla. Mek les domarde le kaštune pindreha pal o stolkos.

Akana ajci phandle avle! Savore denašenas avri andal e sala, the e Manda. U sar pes ispidenas, ta vareko andre Manda ispidla u joj čori peła pal o garadiči tele. O Roma vičinde la sañitka, bo dikhle, hoj e Manda pašlol pre phuv andro rat. La Manda ligende takoj andre špitała. O doktoris lake phenda, kaj o ciknoro latar odgejla. Na sas la duj, ale ča jekh – dičholas avri, hoj e čhajori.

Savoren bitkaren skidle u thode len andre vazba a mukle len odoj paraštovinarat dži etvin. Palis len mukle khere. E Manda tiš avla khere etvine, ale bijo čavoro. Añi na gejla te dikhel pro čhave ke leskeri daj, sas igen strapimen. Ča maškar o vudar phenda la dake, hoj džal upre, bo lake igen namištes pal oda, so lake kerde andre špitała, kaj latar odile le čhavores. Sar o Lojzas šunda, chudla la Manda meñatar u lidžalas la upre andro kher, bo e cholli andre leste tadolas. Na džalas leske andro šero, sar oda, kaj sas andre late ča jekh čavoro a mek les našada. E Manda añi nič na vakerlas, sas lake jekh, so laha kerla, na sas la nisavi zor. O Lojzas la čhida pro hados a suća laha sar zbešneto. E Manda kamelas te merel, pašlolas sar muli a jov andre cholli lake danderda čino pal e sera le nakhestar. E Manda menglišalila. Ov la avke mukla u geła avri. Avla rati, oj mek pašlolas pro hados, o muj žužo rat.

„Džanes, soske kada tuke kerdom?“ phučla latar o Lojzas, kana la dikhla. „Me džava andre bertena, akana mange imar na dena ča e podminka, ale naisto akana džava te bešel a tut choča niko na kamela,“ avke lake phenda asabnaha. „Jo, a tajsja laha vera pro viboris, sa dovakerdom imar la gadžaha. Phendom lake, hoj te džava andre bertena, ačhehas bi bijo kher, bo hino irimen pre mande.“

The avka sas. Aver dives la urda, pro nakh lake thoda naplasca a gele.

„Mek šun, pheneha vareso abo kereha vareso, džava khere a le čhaven murdarava.“

E gadži, e šerali, dikhla pre late, pre leste a kerda le šereha, hoj len oddela. Duj gorija andal e kancelarňa pes podpisinde sar švedki...

Bešas paš o skamind u pijas kaveja...

„Les čačes zaphandle andre bertena. Chudla šov berš, bo pre kodi zabava pekla andre varekaste e čhuri, a mek kija thode leske koja podminka, so les sas. A mandar, dikhes, kerda čudakos. E socijalka mange ila savore čhaven andro ustavos a man thode andre diliñi špitała andro Dobřany. Na somas hodno te baravel le čhaven. Ajsi somas sar diliñi savorestar, so pregejłom.“

čemu. Jožkovi bráchové přetáhli Lojzu židlí, zlomili mu při tom ruku a židle se rozpadla. Nohou od židle do něj bušili dál.

Teď přijeli esenbáci – a kolik! Ze sálu vybíhali všichni, co tam byli, Manda taky. A jak se tlačili, někdo do Mandy strčil a ona chudák spadla ze schodů. Romové volali sanitku, protože viděli, jak Manda leží na zemi v kaluži krve. Mandu hned odvezli do nemocnice a tam jí doktor řekl, že o to malé přišla. Neměla dvě, ale jen jedno děťátko – ukázalo se, že to byla holčička.

Všechny ty, co se mezi sebou rvali, posbírali a dali je do vazby, no, a nechali je tam od pátku až do pondělka. Až pak je pustili domů. A Manda se vracela domů taky v pondělí, jenže sama, bez děťátka. Ani neměla sílu jít se podívat na děti k mužově matce, jak byla zubožená. Jen mezi dveřmi svou tchyni pozdravila, a že jde nahoru, že se cítí hrozně špatně z toho zákroku v nemocnici, jak ji museli vyčistit po tom potratu. Jak to slyšel Lojza, chytil Mandu pod krkem a táhl ji nahoru do bytu, krev v něm úplně vřela. Nešlo mu na rozum, jak to, že měla jen jedno děťátko a ještě k tomu ho potratila. Manda nic neříkala, v tu chvíli jí bylo jedno, co s ní udělá, nebyla s to se jakkoliv bránit. Lojza s ní hodil na postel a jako zběsilý ji brutálně donutil k sexu. Mandě se v tu chvíli chtělo umřít, bezvládně ležela na posteli a on jí ze samého vzteku ukousl z jedné strany kus jejího nosu. Manda omdlela. Nechal ji tak a odešel ven. Vrátil se až v noci, ona stále ještě ležela na posteli, obličej zalitý krví.

„Víš, proč jsem ti to proved?“ zeptal se jí Lojza, když ji uviděl. „Já teď budu sedět, další podmínku už mi nedaj, a tak se lochu nevyhnu, ale tebe takhle aspoň nikdo nebude chtít,“ říkal jí se spokojeným úsměvem. „A zejtra zajdeme na výbor, kde nás zapíšíou jako manžele, všechno už jsem tam s úřednicí dohodl. Vysvětlil jsem jí, že když teď půjdu do vězení, neměla bys kde bydlet, protože ten byt je psaný na mě.“

A tak to i bylo. Na druhý den jí oblékl, nos jí zalepil náplastí a vyrazili.

„Ale poslouchej, jen něco cekneš nebo něco uděláš, půjdu domu a děti zabiju.“

Paní vedoucí si ji prohlédla, podívala se na něj a přikývla hlavou, že je oddá. Dvě úřednice z kanceláře se podepsaly jako svědkyně...

Sedíme u stolu a pijeme kávu...

„No, a fakt šel sedět. Dali mu šest let, protože při té zábavě do někoho vrazil tu svou kudlu a k tomu byl ještě v podmínce. A mě takhle zohyzdil. Sociálka mi vzala všechny děti a dala je do ústavu a mne poslali léčit se na psychiatrii do Dobřan. Nebyla jsem schopná se o děti postarat. Z toho všeho, čím sem si prošla, byla jsem úplně zničená.“

E Manda cirdel andal e žeba o fotki. Dikhav, savi šukar sas terňake a o čhave sa pro fotki sar popkici. O apsa lake peren, alé the mange – pal o čhama pro fotki. Na džalas mange andro šero, sar šaj vicerpinda kajci berša kajse manušeha, so pes likerlas sar džviros. A sar dikhav pre late, achaliľom la: Savoro vilikerďa anglo čhave. Daralas, kaj len našavela. Na sas la kaj te džal kajci čhavenca. Vaš oda leske sa cerpinelas. Ča gondolinav pal oda, sar šaj jekh murš avka mosarda ajci manušenge o dživipen.

Manda vyndává z kapsy fotky. Vidím, jak přenádherná bývala ve svém mládí a děti měla krásné jak z cukru. Slzy se jí kutálejí, ale mně taky – stékají nám po tvářích až na fotky. Nemohla jsem pochopit, jak mohla vydržet tolik let žít vedle člověka, který se k ní choval jak zvíře. Jak se na ni ale koukám, začínám jí rozumět. Všechno se to snažila vydržet kvůli dětem. Bála se, že je ztratí. S tolika dětmi neměla kam jít. To proto si toho tolik vytrpěla. Myslím jen na to, jak je možné, že jeden člověk dokázal zničit život tolika lidem.

Přeložila Lada Viková